

OPBOUW

weekblad tot opbouw van het gereformeerde leven

red. en sekr. h. pootlaan 242, alkmaar

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

adm.: merelhove 273, capelle a.d. ijssel

E. R. POSTMA — EINDHOVEN

BEKERING OP BEVEL

*En Petrus zei
tot hen:
bekeert u,
en een ieder van u
late zich dopen
in de naam
van Jezus Christus
tot vergeving der
zonden ...
Handelingen 2 : 38a*

Bekering op bevel, dat lijkt een vreemde geschiedenis. Zelfs al wordt sinds eeuwen in de belijdenis gesproken van een „bevel van bekering en geloof” (D.L. II, 5). De ontdekkende prediking des Geestes gaat vruchten dragen. Ettelijke kerkgangers doorbreken het tot nog toe krampachtig gesloten gehouden cordon van burgersmans fatsoen en valse schaamte die in het leven zo vaak hand om hand slaan, en laten openlijk hun ontreding en wanhoop zien: wat moeten wij toch doen, mannen broeders? Dat vragen nu deftige Jeruzalemmers aan een visboer uit Galilea met zijn trawanten ... Of vragen ze het aan de Heiligen Geest? In elk geval krijgen ze een nuchter Geestelijk antwoord: bekeert u ... Wat houdt dat in? In de taal waarin God door Zijn bijzondere zorg het boek Handelingen op Schrift heeft laten stellen, staat; gij moet van inzicht veranderen, tot andere gedachten

komen. Deze mensen hebben immers altijd verkeerd gedacht over Jezus de Nazerener. Zij meenden dat Hij een nieuwlichter op het kerkelijk erf was, een kerkelijk min of meer obscuur persoon uit Nazareth afkomstig. Ze dachten óók, dat Hij voorgoed dood was ... Maar dat hebben zij verkeerd gedacht. En daarom heet 't: bekeert u! Dat brengt vanzelf verandering van leven mee: want wie Jezus ziet als eenvoudig de één of andere medemens, die laat zich zo maar niet door Hem zeggen. Zo zijn wij mensen meestal niet, dat wij bereid zijn naar een ander te luisteren ... Wij weten het immers zelf toch veel beter? Maar indien Jezus de Messias is, gezeten aan Gods rechterhand en Here over alles en allen (vs. 36) dan komen zijn woorden ook in een ander daglicht te staan. We lezen dan ook van deze mensen dat zij volhardende waren in de leer der apostelen, na afloop (vs. 42). Er is nu bereidheid tot luisteren. Zulke bekeerden „zijn er nog niet” — de Geest heeft hun juist nog veel te zeggen. Wat is zulke ontdekkende prediking in wezen toch barmhartig! En wat is de Heilige Geest toch barmhartig. Als wij in de plaats van de discipelen gestaan hadden, en men had óns de vraag voorgelegd: wat moeten wij doen? We zouden misschien met het grootste genoegen geantwoord

hebben: te laat, broeders — jullie krijgen je verdiende loon. Eerst de Messias kruisigen — en dan berouw krijgen? Dat komt wel een beetje laat, vinden jullie niet? Gelukkig maar, dat God de Heilige Geest hier het Woord nam en ons laat meeluisteren: bekeert u en laat u dopen in de Naam van Jezus Christus tot vergeving der zonden! Wat gaat genade — Gods genade dan — toch ver: voor Jezus' moordenaars (en voor hen 't éérs: begin in Jeruzalem?) is de blijde boodschap van vergeving der zonden. Wat Jezus in hun midden leed en droeg: 't was ook voor hén geschied. Petrus gaat hier niet buiten zijn boekje, praat zijn mond niet voorbij en belooft niet te haastig. Want hij neemt Gods boek, slaat Genesis op, en citeert: u komt de belofte toe en uw kinderen! Daarom is er óók voor u en uw kinderen, voor u die hebt staan schreeuwen: „Zijn bloed kome over ons en onze kinderen”, vergeving door het bloed van Jezus Christus.

Dat heet om zo te zeggen, gadeloze, weergalozes ontferming, dat genade, rijk en vrij. Een makkelijk evangelie, toen? Dat weet ik zo net niet. Want met z'n drieduizenden in de rij te staan, dienstbode en rabbi, rijk en arm, alles door elkaar, en dat onder het spottend oog van innerlijk weddende predikanten-schriftgeleerden en ouderlingen — oudsten van Jeruzalems kerkeraad (Sanhedrin) dat lijkt me toch óók geen grapje. En er zal best moed voor nodig geweest zijn om in de volgende dagen mededelingen te doen bij de kerkeraad, dat men zich heeft over laten schrijven naar de gemeente der Christus-belijders. Maar ze deden het — want Gods genade had hen overwonnen. Zij

zagen het als de enige uitweg. En dat was het ook. Dit alles gold niet alleen die Joden. Want Petrus had het ook over de andere volkeren. Die waren toen nog verre. Maar God ging ze er bij roepen, zoals Hij ons er bij geroepen heeft. Wij allen staan bloot aan de openhartige prediking des Geestes. Maar elk vertwijfeld „wat nu?” wordt nog steeds beantwoord met: bekeert u — en denk aan uw doop! Er moet iets gebeuren? Ja, natuurlijk — wij moeten ons bekeren. In de kracht des Heiligen Geestes. Dan zult u eens zien hoe véél er nog gebeuren moet en kàn; kàn: want u komt de belofte toe en uw kinderen.

*Overgenomen uit
„Ons Kerkblad” van 22-6-'57
orgaan ten dienste van de
Gereformeerde Kerken in de
provincie Utrecht.*

IN DIT NUMMER

Pagina 355

Ds E. R. Postma,
Bekering op bevel

Pagina 366

Ds H. Smit,
Een gemeenschappelijke
verklaring

Pagina 367

Prof. dr A. Th. van Deursen,
Zevenhonderd jaar Amsterdam

Pagina 368-369

D. W. L. Milo,
George OrwellDs W. G. Visser,
Het boek Daniël

Pagina 370

Dr D. Holwerda,
De zeven zegelen (6)

H. SMIT — DEN HELDER

Een gemeenschappelijke verklaring

De redactie ontving een belangrijke „Gemeenschappelijke verklaring” van de Deputaten voor de eenheid van de gereformeerde belijders in Nederland van de Christelijke Gereformeerde Kerken en onze commissie voor samenspreking. Aan deze verklaring gaat nog vooraf een korte toelichtende inleiding die van onze commissie afkomstig is. Hieronder volgen de beide genoemde stukken.

EEN GEMEENSCHAPPELIJKE VERKLARING

Zoals men weet hadden de christelijke gereformeerde kerken sinds lange tijd twee grote bezwaren tegen de gereformeerde kerken, namelijk het absolutistische kerkbegrip en verschillen ten aanzien van de toeëigening des heils. Nadat onze kerken door het wegroepingskerkrecht van de Hoogeveenese synode het slachtoffer waren geworden van dit exclusieve kerkbegrip, bleken de moeilijkheden tussen de christelijke gereformeerde kerken en de onze op dit punt weggenomen te zijn. De samensprekingen tussen de door het convent van Apeldoorn 1972 ingestelde commissie van samenspreking en de christelijke gereformeerde deputaten voor de eenheid splitsen zich daarom direct toe op het tweede punt.

Na diepgaande besprekingen in de zomer van 1973 kon in beide commissies worden geconstateerd, dat ook dit punt niet langer als geschilpunt behoefde te worden aangemerkt. Wel was men ervan overtuigd dat er plaatselijk soms nog onoverkomelijke verschillen bestonden ten aanzien van deze zaak. Maar de christelijke gereformeerde synode van 1974 nam de bereikte overeenstemming over en vroeg om een gemeenschappelijke verklaring op dit punt, op basis van de notulen van de gevoerde gesprekken. Daar ook onze landelijke vergadering van Bunschoten-Spakenburg 1974 zijn goedkeuring had gehecht aan het door de commissie gevoerde beleid, kan gezegd worden dat hier sprake is van een historisch moment, omdat een kwestie die vele tientallen jaren gold als geschilpunt, als zodanig kon worden afgevoerd.

Intussen blijven daar nog de plaatselijke kerken, die over en weer wel moeite houden op het punt van de toeëigening des heils. Om deze kerken te helpen vroeg de christelijke gereformeerde synode beide commissies de door hen ge-

Kerkelijk Leven

voerde gesprekken en bereikte overeenkomsten te verwerken in een stuk, dat zou kunnen dienen om vastgelopen besprekingen weer op gang te brengen en zo mogelijke misverstanden op te helderen.

Onze commissie heeft hieraan graag zijn medewerking verleend en zo kwam een stuk tot stand van zeven punten, dat wij hiermee wat ons betreft aan de kerken aanbieden.

Onze commissie merkt nog op, dat in dit stuk niet naar volledigheid is gestreefd. Men zou ten aanzien van de daarin genoemde onderwerpen nog veel andere gewichtige punten aan de orde kunnen stellen. Deze verklaring is slechts een samenvatting van die reeks speciale gesprekken, gevoerd in de zomer van 1973, die door de christelijke gereformeerde kerken — terecht — van groot belang werden geacht.

Het gaat in dit stuk dus niet om een vierde formulier van enigheid. Het heeft ook geen kerkelijk gezag. Het gaat niet om een overeenstemming tussen kerken, maar tussen commissies. Om dat duidelijk aan te geven, besloten wij de namen van onze beide commissie in de kop af te drukken.

We hopen van harte dat deze verklaring een doeltreffend hulpmiddel mag zijn voor het welslagen van gesprekken tussen kerkera-den, die nog moeite hebben met het aanvaarden van elkander als zusterkerken in onze Here Jezus Christus.

Deputaten voor de eenheid van de Gereformeerde belijders in Nederland van de Christelijke Gereformeerde Kerken

Gereformeerde commissie voor samenspreking

GEMEENSCHAPPELIJKE VERKLARING TEN AANZIEN VAN DE TOEËIGENING DER HEILS

1. Het werk van de Heilige Geest en de verkondiging van het Evangelie

Met name werd gesproken over een al te vanzelfsprekende relatie tussen het Woord zoals het verkondigd wordt en het zaligmakend werk van de Heilige Geest.

Pastorale notities

Ik ben de HERE, uw Heelmeester

Kort nadat het volk Israël uit het diensthuis van Egypte was uitgeleid, deed de HERE zijn volk weten, dat Hij voor hun lichamelijke welzijn en hun gezondheid zou zorg dragen. Hij betuigde: 'Ik ben de HERE, uw Heelmeester!'

De Israëlieten mochten dat heel reëel en nuchter verstaan. Indien ze op de HERE vertrouwden en zich aan Zijn leiding en verzorging overgaven, zodat ze zich gehoorzaam hielden aan de inzettingen voor spijs en drank, huisvesting en kleding, wassen en baden, arbeid en rust, gezins- en huwelijksleven (denkt aan de veelheid van wetten dienaangaande in de boeken van Mozes), dan zouden ze voor een veelheid van ziekten gevrijwaard blijven, een lang leven op aarde mogen hebben en het zou hun welgaan. Dan zou de HERE geen van de kwalen op de Israëlieten leggen, waarmee Hij de Egyptenaren geteisterd had. Hij zou dan blijken hun Arts te zijn.

Israël had in Egypte met vele ziekten kennis gemaakt. Niet het minst gedurende de laatste tijd van hun verblijf aldaar. Toen de HERE het was- en drinkwater onbruikbaar

maakte. Toen Hij het land met allerlei ongedierte bezocht, zodat het voedsel verontreinigd werd, muskieten en steekvliegen de mensen teisterden (malaria, oogontstekingen). Toen epidemieën uitbraken (builenpest, pokken, 'meelaatsheid'). Toen grote schaarste aan graan en vruchten ontstond als gevolg van hagel en sprinkhanenplag.

Bij het lezen van de plagen die de HERE over het volk van de Farao heeft gebracht overwegen we niet aanstonds welke gevaren ze ook voor de gezondheid hebben meegebracht. Ze veroorzaakten een veelheid van kwalen. Daarom sprak de HERE later tot zijn verlore volk: nu ga Ik u tegen die vreselijke ziekten beschermen. God sprak: Ik ben uw geneesheer (Exodus 15 : 26). Ik zal u voorschriften geven, die voor uw gezondheid en lichamelijke welzijn nodig en bevorderlijk zijn. En als ge nu niet eigenwijs en eigenzinnig zijt, maar mijn inzettingen onderhoudt en mijn bepalingen voor hygiëne, reinheid en geslachtelijk verkeer stipt in acht neemt, ook als ge straks komt in dat zonnige, vruchtbare land Kanaän (immers een land vloeiende van melk, honing en zuidvruchten) dan zal het u zeker goed gaan. Dan zal geen van de ziekten die Ik over Egypte deed komen, u treffen. Ik wil uw Heiland zijn!

B. Telder, Bilthoven

Kunnen wij bijvoorbeeld van elke preek zeggen: Hier werkt de Heilige Geest?

Eenstemmig was men van oordeel, dat er te onderscheiden valt tussen het geopenbaarde Woord van God en de prediking.

Wij hebben immers te maken met de zwakheid en de beperktheid van de verkondiger.

Moet er niet meer bescheidenheid komen in ons spreken? Een waarschuwing tegen de overschatting van het ambt is niet overbodig. Wij zijn mensjes uit het stof verzezen (Calvijn).

Ook werd met nadruk de gedachte afgewezen als zouden de wegen en effecten van het Woord liggen in de macht van de prediker. De Here is immers soeverein en vrijmachtig. Hij is het die verkiest. Hij wil het Woord gebruiken tot redding en verlossing van zondaren, maar Hij kan in Zijn rechtvaardig oordeel ook mensen laten in de boosheid van hun hart. Alle ambtswerk in de gemeente, met name de verkondiging van Gods Woord, dient te geschieden in de diepste afhankelijkheid van de Here.

2. Tweeërlei kinderen des Verbonds

Hiermee wordt aangeduid: Er zijn verbondskinderen, wie de belofte toekomt, maar die deze belofte niet gelovig aanvaard hebben, en er zijn verbondskinderen, die dat wel gedaan hebben. Gods belofte en de geloofsbeleving zijn twee verschillende zaken. Het gevaar dreigt, dat het geloof in Christus soms vervangen wordt door het geloof, dat iemand een kind van God is. Een gevaar, dat van christelijke gereformeerde zijde gesig-

naleerd werd. Maar hartelijk werd door allen onderschreven, dat het laatstgenoemde „geloven dat” alleen een gevolg kan zijn van het eerstgenoemde „geloven in”.

We waren het er over eens, dat we moeten waken tegen verzakelijking van het geloof. Het is niet natuurlijk dat iemand een kind van het verbond is en gelooft. Met betrekking tot de vrees, dat dit zou voorkomen in de gereformeerde kerken werd gewezen op de strijd, die men tegen de gereformeerde kerken (syn.) heeft moeten voeren ten aanzien van de leer van een tweeërlei verbond: een uitwendig en een inwendig verbond, met als gevolg tweeërlei beloften, namelijk voor de uitverkorenen en de niet-uitverkorenen. Van gereformeerde zijde werd de vraag gesteld: wordt in christelijke gereformeerde kringen de realiteit van het verbond gezien? De christelijke gereformeerden stemden toe, dat de waarachtigheid van Gods belofte telkens weer moet worden beklemtoond. Ook het ongehoorzame en ongeloofige volk wordt in de Bijbel aangesproken met de naam kinderen Gods (Jeremia!) — een aanspraak vol appèl.

En Jezus Zelf zegt dat kinderen van het koninkrijk zullen worden uitgeworpen in de buitenste duisternis, Matth. 8 : 12.

In prediking en gemeentearbeit moet ten volle functioneren wat staat in Joh. 1 : 12: Doch allen, die Hem aangenomen hebben, hun heeft Hij macht gegeven om kinderen Gods te worden, hun, die in Zijn naam geloven. Dit impliceert dat al Gods kinderen, kinderen zijn van het verbond, maar dat

niet alle kinderen van het verbond gelovende kinderen zijn. Onderscheidend preken is en blijft daarom nodig.

3. Kenmerkenprediking

Gevraagd werd van gereformeerde zijde: „Zijn er in de kring van de christelijke gereformeerde kerken geen publicaties, waarin sprake is van een bouwen op kenmerken in plaats van op Gods beloften?”

De christelijke gereformeerde deputaten erkennen, dat er in hun kerken voor een deel — historisch te begrijpen — een subjectivistische inslag is, maar dat er reeds jaren geleden een duidelijke wending naar de beloftenprediking is gekomen. Overigens kwam in het gesprek naar voren, dat er in de gereformeerde kerken ook een kenmerkenprediking is geweest, namelijk in activistische geest. Allen waren het er over eens, dat er onderscheid is tussen zelfbeproeving en zelfbeschouwing; wie zichzelf beproeft is met Gods beloften bezig; wie zichzelf beschouwt, met zichzelf.

Duidelijk werd gesteld, dat de kenmerken van het ware geloof in de prediking aan de orde moeten komen, maar niet als de gronden voor de zekerheid des geloofs, want Christus is de enige grond van het geloof.

4. De oproep tot geloof en bekering

Het had de gereformeerde commissie getroffen, dat deze oproep typerend is in de christelijke gereformeerde prediking. Van christelijke gereformeerde zijde werd betoogd, dat deze oproep ligt in de lijn van Schrift en belijdenis (H.C. zondag 31 en 33).

De gemeente heeft de volmaaktheid niet bereikt; er is geen reden voor geestelijke gearriveerdheid; persoonlijk en gemeentelijk staan we in de spanning.

Deze oproep geeft ernst, diepte en perspectief aan de prediking. Deze oproep, klinkend in de werkelijkheid van het leven der gemeente, bedoelt niet de gemeente tot onzekerheid te brengen, haar te sterken in haar twijfel of het fundament van Gods beloften onder haar weg te trekken.

Van gereformeerde zijde werd erkend, dat daar wel eens de zelfverzekerde gedachte leeft: wij zijn de gemeente des Heren en dus is het met ons in orde.

Er is naar het oordeel van de commissie in de kring van de gereformeerde kerken na de jongste scheuring meer oog gekomen voor de bezwaren, die er van christelijke gereformeerde zijde werden aangevoerd op dit punt. Gezegd werd: Op de basis van Gods verbond klinkt het sterkste appèl van geloof en bekering. Als over bekering gesproken wordt, mag de toespitsing op duidelijke aanwijsbare concrete zonden niet ontbreken.

5. Wet en Evangelie

Aan christelijke gereformeerde zijde bestaat de vrees, dat de aanklagende, veroordelende functie van de wet soms wordt vergeten, terwijl erkend werd, dat men in deze vrees eenzijdig kan zijn of worden. Maar als men stelt „alleen door het evangelie komt de mens tot zelfkennis” komt de wet niet meer aan het woord.

Gesproken wordt over het recht

verstaan van de zondagen 2-4 van de Heidelbergse catechismus. Op grond van deze zondagen wordt wel gemeend, dat ellende, verlossing en dankbaarheid na elkaar moeten worden beleefd.

Maar als men deze mening — terecht — afwijst, mag de vraag toch worden gesteld: functioneert de wet nog wel? Is er soms niet een zekere afkeer, als dit aan de orde komt? Allen waren het erover eens dat de wet Gods gepredikt dient te worden op de wijze die in de Heidelbergse catechismus antw. 115 wordt beschreven.

6. Geloof en wedergeboorte

Bij de gereformeerde broeders ligt de nadruk op de wedergeboorte door het geloof, zoals de Nederlandse Geloofsbelijdenis artikel 24 zegt.

De christelijke gereformeerde broeders vragen ook aandacht voor Dordtse leerregels III-IV, 11 en 12 — het geloof dat uit de wedergeboorte voortvloeit.

Hoewel van gereformeerde kant werd toegegeven, dat in deze kerken de woorden wedergeboorte en wederbarende genade niet zoveel meer gebruikt worden in de zin van de Dordtse Leerregels, functioneert die belijdenis zakelijk wel.

De inhoud van die woorden behoort tot de kern van de preek.

A. TH. VAN DEURSEN — AMSTELVEEN

Zevenhonderd jaar Amsterdam

Amsterdam bestaat al langer dan zevenhonderd jaar, en het is nog geen zevenhonderd jaar stad. Weinig reden dus eigenlijk, om 1975 te kronen tot het jaar van Amsterdam. Even willekeurig als het jaar van de vrouw, of het jaar van het monument. Maar misschien kan Amsterdam het wel eens verdienen dat we over zijn verleden gaan nadenken, en ons rekenschap geven van zijn betekenis. Nu 1976 al in zicht komt kunnen wij proberen de rekening op te maken. Iedereen heeft over de geschiedenis van deze tijd wel een krantenartikel gelezen of een televisie-uitzending gezien. Wat hebben die in totaal opgeleverd? Welk beeld geven ze ons van de betekenis van Amsterdam? Hebben ze ons geholpen om het heden en verleden van Nederland en zijn hoofdstad beter te begrijpen?

Eén conclusie dringt zich uit alle herdenkingen dan direct aan ons op: er is een nieuw soort geschiedenis van Amsterdam in de maak. Het Amsterdam dat dertig, veertig, vijftig jaar geleden in de leerboekjes van de vaderlandse geschiedenis breed werd uitgemeten was bij dit jubileum haast niet meer terug te vinden. Men zoekt in de Amsterdamse stadshistorie naar andere dingen, en wil het verleden anders uitbeelden.

Wat ik bedoel laat zich het best duidelijk maken als we ons eens afvragen hoe buitenlanders de geschiedenis van Amsterdam zien. Het Amsterdam van vandaag neemt in hun leven maar een kleine plaats in, niet meer dan voor ons Boedapest of Kopenhagen. Ze zullen dus ook een andere kijk hebben op Amsterdams verleden. Voor hen is het niet belangrijk te weten of te ontdekken hoe die stad geworden is tot wat ze nu is.

De verdorvenheid van de mens is een werkelijkheid. DeGeest maakt van onwillig gewillig. Dit belangrijke punt mag niet op de achtergrond komen.

7. De Heilige Geest en onze verantwoordelijkheid

We moeten nadruk leggen op het werk van de Heilige Geest en we blijven verantwoordelijk.

Een eenzijdig accent op het werk van de Heilige Geest leidt tot lijdelijkheid; eenzijdige accentuering van onze verantwoordelijkheid tot werkheiligheid.

Beide zijden komen tot uitdrukking in het bekende Schriftwoord. „Blijft uw behoudenis bewerken met vreze en beven, want God is het, die om Zijn welbehagen zowel het willen als het werken in u werkt”. (Fil. 2 : 12, 13).

Vastgesteld op 23 oktober 1975 te Apeldoorn.

Voor de Christelijke Gereformeerde Deputaten:

J. van Genderen, voorzitter
J. H. Velema, secretaris

Voor de Gereformeerde Commissie:

J. C. Janse, voorzitter
G. v. d. Brink, secretaris

zeggen. Amsterdam in de wereldgeschiedenis, dat is vooral de Amsterdamse bank. Het meest bekende Amerikaanse handboek voor de algemene geschiedenis, dat van Palmer en Colton, besteedt in zijn duizend bladzijden aan Amsterdam in totaal 22 regels. Daarvan gaan er zeventien over de Amsterdamse bank. Dat vinden buitenlanders duidelijk het belangrijkste in het Amsterdamse verleden. Zodra de economische bloei voorbij is, en Amsterdam gaat wijken voor Londen, verdwijnt het uit hun geschiedenisboeken. Als de huzaren van Pichegru in 1795 de stad binnen rukken kan haar naam geschrapt worden. Wat ze verder nog voor Nederland betekend mag hebben, haar rol in de wereldgeschiedenis is uitgespeeld.

Er is echter nog een tweede trek. Als er plaatjes in zo'n handboek staan, moet het al vreemd lopen als er niet een schilderstuk van Rembrandt wordt afgedrukt, de Nachtwacht of de Staalmeesters — allebei Amsterdamse groepsportretten. Zeventiende-eeuwse schilderkunst is met deze stad eng verbonden. Niet omdat daar zo veel grote schilders geboren zijn. Een van de feestuitgaven ter gelegenheid van Amsterdams jubileum, „Een jongen die Rembrandt heette”, mag zijn held dan wel aanprijzen als „de wellicht meest bekende Mokummer uit deze zeven eeuwen”, Rembrandt is toch echt geboren in Leiden. Net zo als Ferdinand Bol uit Dordrecht afkomstig was, Pieter de Hoogh uit Rotterdam, Carel Fabritius uit Delft, en Paulus Potter uit Enkhuizen. Slechts een enkele geboren Amsterdammer kunnen we in deze rij van schilders een plaats geven: Meindert Hobbema, een naam die nu ook weer niet zo vreselijk Amsterdams klinkt. Maar wel hebben ze allemaal in Amsterdam gewoond en gewerkt, het Amsterdamse leven en de Amsterdamse mensen van hun tijd uitgebeeld. Niet te verwonderen ook natuurlijk. Geld maakt kopers, en kopers trekken kunstenaars, die op hun beurt weer leerlingen vormen. De rijkste stad van de Nederlandse Republiek werd zo vanzelf het middelpunt van de kunstbeoefening.

Op het kruispunt van de wegen naar de koopmansbeurs en het schildersatelier staat de Amsterdamse regent. Hij vormt in het buitenlandse beeld van de Amsterdamse geschiedenis het derde element, dat de beide andere aan elkaar metselt. Zonder de regenten-kooplieden evenmin goed gevulde graanpakhuizen als druk bezochte kunstmarkten. Het zijn mannen die in vrede leven met zichzelf en met de wereld, zoals H. Brugmans hen zo mooi typeerde. Andries Bicker, Coenraad van Beuningen, Cornelis de Graeff. Ze weten dat ze goed op hun zaken passen, en aanvaarden het zonder verwondering dat de fortuin hun gunstig gezind is. Ze gunnen zich de tijd met mate van het leven te genieten. Ze laten ieder het zijne, in de wetenschap dat ze zelf nooit te weinig zullen hebben, noch van de stoffelijke, noch van de geestelijke goederen. Ze menen dat hun land en hun stad en zichzelf groot geworden zijn door de vrijheid. Daarom

(Vervolg op pag. 368 - onderaan)

D. W. L. MILO — VIERHOUTEN

GEORGE ORWELL

1903—1949

Gaat uw herinnering ook zo ver, dat u nog weet hoe u de sociale tegenstellingen op uw zesde jaar ervoer? Nee, loop eens niet om die vraag heen; deed het u wat? Ik zou u nog haarfijn kunnen vertellen, hoe ik deze verschillen wel aanvoelde — maar weigerde te aanvaarden.

Nu, zo iemand was George Orwell, de schrijver van „De Boerderij der Dieren” en van „1984”. Deze man, een van de beste Engelse schrijvers, heette eigenlijk Eric A. Blair, werd geboren als zoon van een kleine Britse ambtenaar in Engels-Indië en werd voor zijn leven gestempeld door de schrijnende armoede en verdrukking in Engelse koloniën, door weerloosheid en corruptie, die hij voor zijn achtste jaar meemaakte.

Op dat moment werd hij naar Engels gebruik op een internaat in het moederland geplaatst; een opvoeding, zoals ook bijvoorbeeld Winston Churchill heeft gehad. Daar in het moederland, dat naar een oude hymne bevoegd is de golven der zee te commanderen, voelde hij zich steeds het koloniaaltje: had deel aan een verdrukte, geïsoleerde minderheid te midden van een welgestelde meerderheid. Na een vergelijkend examen kreeg hij een beurs voor het beroemde Eton College, waar de vorige tekening in vergroot formaat herhaald werd. Hij bemerkte bovendien, dat de klasse-tegenstellingen vooral door het onderwijs in stand werden gehouden. Kennis is macht; geld maakt vrienden. Bestaan er niet vandaag nog broederschappen, ten goede en ten kwade, van oud-studenten van Oxford en Cambridge?

George Orwell sloot zich niet bij de elite aan — zette er zich zelfs tegen af. Hij moest omgaan met jongens, die een overmatig standsbesef hadden; hij had ze nodig, maar isoleerde zich tegelijk van hen. Zo ontwikkelde hij een ambivalente levenshouding van: leren leven met wat je onaanvaardbaar acht. In de stijl van: wel in de wereld maar niet van de wereld. Tussen zonen van welgestelde ouders studeerde hij op een beurs; hetgeen in die tijd nogal erg was.

—o—

respecteren ze die op elk gebied: op de beurs, maar even goed in de kerk. Amsterdam is in hun glorie-tijd de wijkhaven voor allen die in Europa zochten naar vrijheid van denken of erkenning van ongewone gaven. Voor pure geleerdheid bleef Leiden het centrum. Maar de meeste Leidse professoren van de zeventiende eeuw zijn nu vergeten, terwijl iedereen nog de namen kent van Spinoza en Balthasar Bekker, die in Amsterdam werkten, buiten verband van enige universiteit.

Dat is Amsterdam, gezien door buitenlandse ogen. Amsterdam is voor hen eigenlijk de zuiverste uitdrukking juist van de waarden die de Nederlandse Republiek van de zeventiende eeuw vertegenwoordigd heeft. Amsterdam belichaamt alles wat de Hollanders van die tijd onder succes verstonden. De buitenlanders vergissen zich ook hier als ze zo over Amsterdam schrijven. De meesten van ons hebben het vroeger op school ongeveer zo geleerd. Ja, vroeger. Dit Amsterdam en trouwens ook dit Nederlandse verleden spelen in het onderwijs geen grote rol meer. Een nieuw soort geschiedenis ontwikkelt zich, dat andere beelden schept en andere feiten uitkiest. Wat men daarbij nu eigenlijk zoekt, zullen wij volgende week proberen te ontdekken, in de wijze waarop Amsterdam in 1975 is herdacht.

W. G. VISSER — UTRECHT

Het boek Daniël

DANIEL 10

Aanhoudend gebed

Drie weken lang heeft Daniël rouw bedreven; van feestelijke spijzen heeft hij zich onthouden en vreugdeolie heeft hij niet gebruikt in al die dagen; in verootmoediging voor God heeft hij gesmeekt om inzicht te krijgen over hetgeen zijn volk nog te wachten stond (vgl. de verzen 12 en 14).

Het was de eerste maand van het derde jaar van Kores de koning der Perzen.

De eerste maand van ieder jaar was de maand van het Paasfeest, het feest van de uittocht, van Israëls bevrijding. En het derde jaar van Kores was het jaar waarin voor de tweede maal het feest van een nieuwe uittocht kon worden gevierd, het feest van Israëls terugkeer uit Babel.

Deze instelling ontwikkelde zich voortdurend. Tot 1927 diende hij een vijfjarig contract als politie-agent uit in Burma. Waarom? Was het de drang naar het verleden, dat hem naar de Engelse koloniën bracht? Is het de wens geweest, iets goed te maken aan de gekleurde bevolking? Heeft hij op de kostschool zijn jeugd jaren te mooi gezien? In elk geval waren deze politie-jaren voldoende om hem te vervullen met afschuw voor de Britse koloniale politiek. Hij zag dat het gezagsapparaat gebruikt werd om Engelse zakenlieden te verrijken, ten koste van de koloniale medemens.

De volgende jaren bracht hij in Europa door, nu eens als bordewasser te Parijs, dan als zwerver in Londen. Tevergeefs trachtte hij als schrijver aan de slag te komen. De wereldcrisis was begonnen; de werkloosheid waarde als een gevreesde ziekte rond. In deze tijd, die Orwell als een underdog stempelde, deed hij zijn beste materiaal op voor zijn latere romans. Vraag niet hoe zich zijn sociale gevoelens ontwikkelden in deze bij uitstek om hulp schreeuwende omgeving. Alles wat hij later in zijn sociale romans schreef had hij zelf beleefd; hij schreef autobiografisch, vereenzelvigde zich met de hoofdpersoon.

In 1933 slaagde hij eindelijk met zijn eerste boek. Geen bestseller. Het boek vond een bescheiden markt bij de grauwe underdogs, die zichzelf herkenden in hun troosteloos bestaan. Het was in de crisisjaren, waarin Hans Fallada zijn sociale romans schreef als „Kleiner Mann, was nun?” — „Wer einmal aus der Blechnapf frisst” en „Wij hadden eens een kind”.

Maar nadien werd het eigenlijk ieder jaar een sociale roman. Steeds met soortgelijke probleemstellingen: een corrupte wereld, ongelijke verdeling van geld en arbeid, geld dat recht maakt wat krom is, geheide groepsideeën en zijn eigen strijd: om daarin een onafhankelijk oordeel te blijven vormen. Inzet was steeds zijn kritische opstelling in een omgeving, die toch noodzakelijk werd geaccepteerd.

—o—

In 1936 begon de Spaanse burgeroorlog. Spanje werd proefveld voor communistische en fascistische wapens en troepen, ter inleiding van de IIe wereldoorlog. Orwell trok er heen als journalist maar was er in een ogenblik bij betrokken: als vrijwilliger in een ultra-links regiment, dat van de anarchisten. Hij beleefde het nationale leed van de broederstrijd, die de schilder Pablo Picasso inspireerde tot het vreselijke schilderij, waarin hij het dorpje Guernica vereenzelvigde met een gewond paard in zijn doodssprong. Het drong tot hem door, dat hij met Stalin, Hitler en Mussolini meer te maken had dan met de ongelukkige broederstrijd. Hij werd gewond, wist ternauwernood het land uit te komen, daar hij

Er is in het eerste jaar van Kores een uittocht uit Babel geweest, zeker, maar het aantal teruggekeerden bleef ver beneden de maat; en reeds na een kort verblijf in het land der vaders was gebleken dat de moeiten van het weergekeerde deel bijzonder groot waren.

Zal het woord des HEREN waarheid blijken, dan zal er nog wel heel wat anders moeten gebeuren. Daniël heeft niet in ongelof het woord der profetie verworpen, maar hij is, evenals toen hij getroffen werd door het getal zeventig in de geschriften van Jeremia, gaan bidden en smeken tot de Here God in vasten en in zak en as. Maar, integenstelling tot hetgeen het voorafgaande hoofdstuk meldt, kwam nu het woord der verhooring niet ogenblikkelijk. Mag dit al een teleurstelling zijn geweest, toch is Daniël niet moedeloos geworden. Hij bleef volharden in het gebed. Toen de Paasdag aanbrak en er nog geen antwoord was, bleef hij doorgaan; toen het feest voorbij was en er nog steeds geen blijk was gekomen dat de HERE naar hem hoorde, hield hij niet op. Wat Jezus ons heeft geleerd, dat we altijd moeten bidden en niet verslappen, heeft Daniël al in praktijk gebracht.

Jeremia had niet slechts de termijn van zeventig jaar genoemd, maar ook had hij gezegd dat door de tweede uittocht de gedachte aan de eerste op de achtergrond zou worden gedrongen, omdat Gods tweede verlossingsdaad nog veel meer zou betekenen dan de eerste. „Daarom zie, de dagen komen, luidt het woord des HEREN, dat niet meer zal gezegd worden: Zo waar de HERE leeft, die de Israëlieten uit het land Egypte heeft gebracht, maar veel eer: Zo waar de HERE leeft, die de Israëlieten heeft doen optrekken uit het Noorderland en uit al de landen waarheen Hij hen verdreeven had; ja, Ik zal hen terugbrengen in het land dat Ik aan hun vaders gegeven had” (Jer. 16 : 14, 15; 23 : 7, 8).

Voor Daniël is deze maand evenwel geen feestmaand geweest. Ook deze profetie van Jeremia is maar voor een heel klein stukje vervuld.

als anarchist door de troepen van Franco werd gezocht, en ging terug naar Engeland.

Zijn boek „Homage to Catalonia” geeft een verslag van deze moeilijke tijd en vormt mede een achtergrondscouls voor zijn latere „1984”. Hij had een „herhalingscursus” gelopen en wist nu precies, hoe de publieke opinie kan worden gemanipuleerd, hoe door leugenachtige woorden een schijnwereld kan worden geschapen, hoe broeders tegen elkaar kunnen worden opgezet. Orwell kwam ook figuurlijk gewond uit de oorlog; maar bleef zichzelf, compleet met zijn gerijpte oordeel en zijn beproefde idealen. Een schrijver, zo zag hij nu duidelijk, moet afstand kunnen nemen, hoe pijnlijk hij ook bij de mensheid betrokken blijft.

—o—

Daarop volgde de tweede wereldoorlog. Orwell was nu 37 jaar en deed dus geen dienst aan het front. Niettemin speelde hij zijn rol, als journalist aanvankelijk, later als redacteur voor de BBC. Hij verzorgde daar een cultureel programma; voor wie? voor Brits Indië...

Wonend in Londen, een stad die genadeloos werd beschadigd, leerde hij van nabij de machtsmedia van kranten en radio kennen: apparaten, waarmee kleine leugens en halve waarheden tot in het massale kunnen worden vermenigvuldigd. Hij zag hoe een burgerbevolking door machthebbers wordt geleid, right or wrong. Hij nam waar, hoe een bevolking de propagandaleugen consumeert zonder animo, zonder tegenzin, als onvermijdelijk verschijnsel. Afhankelijk van de publiciteitsmedia, en overgeleverd aan deze, vreten miljoenen zich de geestelijke dood aan hun nieuwshonger; geloven het nieuws en wantrouwen het tegelijk; verliezen de interesse voor hogere waarden, voelen zelfs het oorlogsleed nauwelijks, stomp af tot animale proporties.

In deze jaren kwam een ellendig stuk ervaring over de schrijver van „1984”. Uit het regeringseten groeide zijn idee van verplichte gemeenschappelijke maaltijden... spiegelbeeld van liefdemaaltijden. De grauwe primitieve kleding liep voor hem uit tot grauwe uniformen, de overalls van „1984”. De vernietigde bouwwerken van Londen zouden in „1984” voor goed tot monumentale puinhopen worden. De leugenpropaganda, het taalbederf, de taalverandering (invloeden van Amerikanen, Canadezen, Australiërs, Brits-Indiërs) deden hem een pleidooi houden voor een anti-inflatoire taal-corrector. Later zou hij zelf, in zijn „1984”, van beroep woordvervalser worden, die bepaalde begrippen krachtadig uit de denkwereld verwijderde.

In 1945 was „De Boerderij der Dieren” gereed; werd meteen een bestseller. Nu was George Orwell als schrijver geslaagd. Hij bezocht Duits-

land en Frankrijk, waar hij het resultaat van de geallieerde bombardementen zag. Onherstelbare schade aan onroerend goed, mateloos leed waren de tol van deze ideologische broederstrijd. Orwell worstelde met zijn idealen van mensenliefde, rechtvaardige verdeling, harmonie der volkeren. Hij geloofde er niet meer in. De „vrede op aarde” werd voor hem langzaam maar zeker een „verloren paradijs”. Zijn laatste boek werd rijp, om geschreven te worden.

—o—

Zijn gehele persoonlijkheid, zwevend tussen conformisme en nonconformisme, tussen aanvaarding en levendige kritiek, werd nu afgerond. Zonder zich aan enige starre lijn te binden, kreeg zijn wereldbeeld toch lijn en vorm. Improviserend, steeds de waarnemingen en uitspraken variërend, gaf hij momentopnamen van zijn wereldvisie: de ondergang van het avondland.

Vooraf tegen de groepen, met welke hij zich het meest verbonden wist, zette hij zijn ketterse kritiek in. Is het woord ketter niet verwant met cathar, zuivering? Is de ketter niet het geweten van een groep, de individualistische idealist, die het aanvaardbare tot volmaaktheid wil brengen?

Men kan zulk een persoon gespletenheid verwijten. Gesteld dat een verwijt mogelijk is tegen iemand, met een zuiver werkend sociaal gevoel en geweten. Maar het is waar, dat Orwell steeds meer balanceerde tussen hard realisme en warme romantiek. Al gaf hij zich verstandelijk gewonnen aan de komende ondergang — in zijn hart bleef de warme mensenliefde gloeien met een onblusbare vonk. Al schetste hij de toekomst als hopeloos — hij kon de hoop niet totaal prijs geven.

Daartoe putte hij uit zijn jeugdherinneringen. Ziet wat een geheugen vermag. In „1984” is de (autobiografische) hoofdpersoon een liefhebber van oude Engelse maten, munten en gewichten, van tijdsaanduidingen en kinderliedjes, van rommelwinkels en volle café's. En spreekt hieruit niet zijn ingeboren liefde tot orde en regelmaat, erkenning van al wat echt gewicht heeft, aanvaarding van traditioneel gangbare munt, dwalen in de rommelige hoeken van zijn verleden en het zingen van een liedje van verlangen?

Orwell was in zekere zin een profeet: iemand, die zijn tijd verstond en anderen leerde op de klok te kijken. De fel waarnemende, gevoelende en schrijvende Orwell heeft zich verteerd. Met zijn boek „1984” waren zijn krachten op. Zijn lichaam was trouwens al enkele jaren gesloopt door ziekten. Uitgeput en teruggetrokken op een eilandje voor de Schotse kust stierf hij in 1949. Gedesillusioneerd in de medemens, in de mensheid. Toch het jongetje van zes gebleven: met een kinderlijk gevoel voor recht en onrecht, voor goed en kwaad. Lief en koppig.

HULP BIJ BIJBELSTUDIE

Vertraagde verhoring

De verhoring op het gebed is gekomen. Op de woorden van het smeken is een hemelbode gekomen, wiens verschijning alleen reeds duidelijk maakt, dat er vreselijke dingen op komst zijn. De engel verscheen in een gezicht, zodat slechts Daniël hem zag. De uitwerking van zijn verschijning was echter zo geweldig, dat Daniël metgezellen van schrik vluchtten. En op Daniël zelf had het zien van de engel een verpletterende invloed. De beschrijving van deze hemelse gestalte vertoont veel overeenkomst met de beschrijving van de verhoogde Heiland, zoals Hij aan Johannes op Patmos is verschenen en de reactie van Johannes verschilde niet veel met die van Daniël. Beide verschijningen waren dan ook de inleiding op een veel omvattende boodschap en beide berichten spraken van grote

nood die moet komen voordat ten slotte de grote bevrijding komt. Maar beide gezichten willen ook bemoedigen. Ze laten zien, dat de volheid van de hemelse machten, die alleen reeds door hun verschijning de mensen alle kracht benemen, gereed zijn om te hulp te komen aan degenen die de Here Maar waarom duurt het allemaal verwachten.

zo lang? Waarom moest Daniël zo lang op antwoord wachten en waarom duurt het zo lang tot de volle verlossing komt?

Iets van dit „waarom?” wordt door de hemelbode verklaard. Er zijn niet alleen hemelmachten, die uitgezonden worden ten dienste van hen, die het heil zullen beerven, maar ook zijn er helse machten, die alles in het werk stellen om de bevrijding te verhinderen.

De Schrift spreekt van hemelboden, die tot de mensen komen ter onderwijzing en versterking en van hellegeesten, die tot de mensen uitgaan en in de mensen ingaan tot verwoesting.

Deze machten richten zich echter niet slechts tot mensen, maar zij bestrijden ook elkaar. Hóe zo'n onderlinge strijd van goede en kwade engelen verloopt, kunnen we niet zeggen, maar dát zo'n onderlinge strijd wordt gestreden is op meer plaatsen in de Schrift te

lezen. Soms zijn het geweldige legers, die met elkaar de strijd aangaan (Openb. 12:7), soms ook twee enkelingen (Judas:9).

Ook de engel die Daniël het antwoord op zijn gebed moest brengen, heeft zo'n demonische tegenstander ontmoet. Hoe groot de macht van zo'n boze geest is, wordt wel duidelijk als we lezen dat de hemelbode, die op de mensen een overweldigende indruk maakt, een en twintig dagen lang is opgehouden; en als hij geen hulp had gekregen van Michaël, een der voornaamste vorsten, dan zou het hem niet zijn gelukt tot Daniël door te dringen.

We krijgen hier wel een zeer merkwaardige reden te horen, waarom de verhoring van het gebed soms zo lang op zich kan laten wachten. De reden is niet, dat God de

bidder op de proef stelt — dat kan overigens ook wel eens het geval zijn —, maar dat de satan zo fel tegenwerkt, dat de verhoring lang uitblijft. God heeft Daniël's woorden gehoord van de eerste dag af en Hij heeft terstond zijn engel gezonden. Maar satans tegenwerking is heel reëel en zijn macht is groot.

Ook nu nog, nu Jezus heeft overwonnen, kan de duivel onnoemelijk veel kwaad doen. Waarom duurt het soms zo lang voor de gebeden worden verhoord? Waarom duurt het toch zo lang voor de wereld is verlost? Eén van de redenen is dat de grimmigheid van de draak zeer groot is en dat hij nog steeds oorlog voert tegen hen, die de geboden van God bewaren en het getuigenis van Jezus hebben (Openb. 12:12, 17).

het penningske der weduwe

*Misschien was er een lichte aarzeling.
Toen schoof haar kleine moede hand beslist
het laatste muntje in de offerkist,
want liefde rekent onder geen beding.*

*Ze keek niet om terwijl ze verder liep,
want ze vertrouwde: God was rijk genoeg,
en zag niet dat Gods Zoon haar gadesloeg
terwijl ze op Zijn Vader zich beriep.*

uit: een fluit van riet - e. ijskes-kooger - uitgave Buijten en Schipperheijn, amsterdam, 1972

D. HOLWERDA — ZUIDHORN (Gr.)

DE ZEVEN ZEGELEN (6)

De wraakoefening over Jeruzalem is dus geborduurd op het stamien van de wraakoefening over Jericho. God gaat die eigenhandig voltrekken. Dat laat Hij Jozua duidelijk weten in die opmerkelijke ontmoeting beschreven in Joz. 5 : 13 vlgg. Terwijl Jozua voor Jericho ligt met het leger der Israëlieten, staat daar opeens een man voor hem met een uitgetrokken zwaard. Op Jozua's vraag, of hij bij hen hoort of bij de vijanden, krijgt hij ten antwoord: „Geen van beide; ik ben de aanvoerder van het leger van Jahwe. Daarom ben ik hier” (5 : 14 in de Willibrordus-vertaling). Daar staat dus de generaal van het engelenleger. Hij heeft het zwaard al getrokken en zal het straks opheffen om daarmee aan zijn troepen het sein te geven: Valt aan!). Deze figuur komen we later in Israëls geschiedenis nog eens tegen. Het is na Davids zonde van de volkstelling. Als David dan gevraagd heeft „in de hand des Heeren te mogen vallen, en niet in die van mensen” (1 Kron. 21 : 13), dan bewilligt de Heere daarin. Er komen inderdaad geen vreemde soldaten aan te pas en geen binnenlandse oproerlingen; God zelf slaat toe met zijn hemelse legermacht. En wat gebeurt er dan? Nadat er in het gebied van Israël al 70.000 man zijn gevallen door de pest, posteert zich boven de hoofdstad Jeruzalem tussen hemel en aarde de engel van Jahweh met in zijn hand het getrokken zwaard, uitge-

strekt over Jeruzalem (1 Kron. 21 : 16). De jongens van Ornan die bij hun vader zijn, die tarwe aan het dorsen is, kruipen weg van angst (vs. 20) op het zien van die engel. Maar als op het teken van die hemelse generaal de verderfengelen hun werk beginnen, krijgt de Heere berouw en geeft Hij de engel bevel: Laat nu uw hand zinken (vs. 15) en na een offer van David geeft Hij de opdracht het zwaard in de schede te steken (vs. 27). (Vgl. ook Jes. 9 : 11b, 16b, 20b; 10 : 4b.)

Het valt dunkt mij, als wij deze geschiedenissen in aanmerking nemen, te verwachten, dat wanneer de Heere tenslotte geen berouw meer krijgt en werkelijk Jeruzalem gaat verderven, Hij dat weer eigenhandig gaat doen in de trant van 1 Kron. 21, d.w.z. door middel van zijn engelenleger, gedirigeerd door deszelfs generaal — en wie is dat onder het N.T. anders dan de Zoon des mensen? Vgl. Matth. 16 : 27, Marc. 8 : 38, Matth. 13 : 41 — met het getrokken zwaard omhooggeheven staande tussen hemel en aarde. Nu begin ik ook te begrijpen, wat dat „teken” van de Zoon des mensen is: het getrokken zwaard dat geheven wordt als teken tot de aanval voor de engelentropen.

Ik zei daareven: van dat teken van de Zoon des mensen wordt met zoveel woorden gesproken in Matth. 24 : 30; de paralleltekst Openb. 6 : 16 spreekt van de toorn van het Lam, maar noemt diens zwaard niet expliciet. Evenwel: in Openb. 6 : 12-14 is (iets letterlijker nog dan in de parallelplaats, Matth. 24 : 29) o.a. Jes. 34 : 4 geciteerd:

„Het leger van de hemellichamen valt helemaal uiteen.

De hemel wordt opgerold als een boekrol. De sterren vallen af

als blaren van wijnstokken en vijgeboemen.” Willibrordus-vertaling)

Welnu: wat volgt dan in Jes. 34? Dit:

„Aan de hemel verschijnt mijn zwaard, het komt neer op Edom en voltrekt het vonnis aan het volk dat ten ondergang is gedoemd” (vs. 5).

Ik geloof nu ook niet meer, dat Jezus zo maar in 't wilde weg een willekeurige en bij de oude opvatting nogal absurd aandoende mogelijkheid genoemd heeft, toen Petrus Hem vroeg,

wat er met Johannes zou gebeuren (Joh. 21 : 21). Hij heeft integendeel vragenderwijs zijn werkelijke plan met Johannes onthuld. Johannes heeft nl. het jaar 70 beleefd. Terwijl Petrus enkele jaren tevoren door zijn dood God had verheerlijkt (vgl. vs. 19), is Johannes inderdaad gebleven totdat Jezus kwam (vgl. vs. 22).

Men heeft mij gezegd: door deze uitleg neemt u ons de troost en de hoop die het boek Openbaringen ons bood. Alles is nu immers al geweest. We hebben van wat in dit boek beschreven staat niets meer te wachten.

Om te beginnen: als ik meen, dat de 7 zegelen betrekking hebben op de verwoesting van Jeruzalem, dan is daarmee niet gezegd, dat alles wat in het boek Openbaringen staat op de gebeurtenissen tussen 66 en 70 betrekking heeft. Maar voorts: biedt een vervulde profetie geen troost meer? Dan gold dat ook bij de oude exegese reeds van hoofdstuk 12, dat immers — naar het algemeen gevoelen — een visionaire tekening geeft van de geboorte en de hemelvaart van Christus. En wat hebben we dan nog aan de oudtestamentische profetieën?

Ik meen integendeel, dat bij mijn exegese eens te meer gebleken is, hoe levend en krachtig ook een reeds vervulde profetie kan zijn. Immers: wij zagen, hoe Jezus gebruik maakt o.a. van profetieën van Jesaja (over Babel en Edom) die al ver voor Jezus' dagen vervuld waren. Wij moeten niet uit het oog verliezen, dat tal van profetieën meer dan één vervulling beleven. Dat is een feit, dat — naar ik gemerkt heb — bij velen onbekend is. Ons verleden is daaraan debet. Ik herinner me uit m'n eigen schooljaren, hoe wij uit het O.T. een aantal messiaanse voorzeggingen moesten leren. Men versta mij goed: ik ben er nog dankbaar voor, dat dit gebeurde. Maar men ging daarbij toch van de opvatting uit, dat een (beperkt) aantal teksten uit het O.T. rechtstreeks op Christus' geboorte en lijden sloeg.

Ik laat nu maar even rusten het bezwaar, dat de betrekking van de overgrote rest van het O.T. (dat deel nl. dat niet onder de rubriek „messiaanse voorzeggingen” viel) op Christus veelszins in de mist bleef. Wat in dit verband van belang is, is de omstandigheid, dat veel teksten die ons als rechtstreeks op Christus slaande werden bijgebracht in feite pas in tweeder instantie op Christus betrekking hadden. Ik denk aan teksten als Jes. 7 : 14 geciteerd in Matth. 1 : 23 (zie daarover B. Holwerda, De wijsheid die behoudt, Goes 1957, blz. 35 vlgg.) en Amos 9 : 11, geciteerd in Hand. 15 : 16. (Men lette echter op de tijdsbepaling: „in die dagen”; dat is blijkens het verband de tijd waarin het 10-stammenrijk wordt weggevoerd.) Ik denk ook aan een profetie als Jes. 65 : 17, die Jesaja sprak met het oog op het herstel van Israël na de ballingschap, maar die Petrus aanhaalt met het oog op wat wij na deze bedeling verwachten (2 Petr. 3 : 13).

Wij hebben ten onrechte een profetie vaak gezien als een voorspelling-op-heel-lange-termijn. Als ik een beeld mag gebruiken: zo'n profetie als die over Immanuel was voor ons besef een „tijdbom” met een heel lange afstelling, zo van enkele eeuwen. Maar men zou ze beter kunnen vergelijken — en ik blijf nu maar in de sfeer van de explosieven — met een meertrapsraket. Als men op Cape Kennedy een Apollo-capsule in de ruimte bracht, maakte men daarvan gebruik. Wanneer de eerste trap tot ontbranding kwam, kreeg de capsule een enorme stoot en kwam tot een bepaalde hoogte. Maar als die eerste trap was uitgewerkt, kwam een tweede tot ontbranding en bracht de capsule nog hoger.

Zo beleefde de Immanuel-profetie een eerste vervulling in Jesaja's dagen, waarschijnlijk in de geboorte van Hizkia. Maar dat betekent niet dat ze nu heeft afgedaan. Nee, ze kreeg nog een tweede, een rijker, heerlijker vervulling in de geboorte van Jezus Christus.

⁹⁾ Vergelijkbaar op menselijk niveau is misschien wat er gebeurt in Ex. 17 : 11.

Terloops...

Het graf van Calvin

In het Auditoire de Calvin te Genève toont men U met enige trots „de” stoel van Calvin en in de prachtige kathedraal vlakbij staat een vrijwel gelijke stoel, waarvan de gids eveneens graag vertelt, dat Calvin die stoel — en vooral geen andere — tot het einde van zijn leven gebruikte. Och, waarom zou het niet waar kunnen zijn?

In de Rue Jean Calvin is in de gevel van het huis waar Calvin tot zijn dood toe woonde een grote steen aangebracht, waarop het bijzondere van deze woning wordt omschreven, terwijl de bouwers van het bekende Reformatie-monument vanzelfsprekend ook aan Calvin de nodige aandacht hebben besteed. Als U echter in Genève zoeken gaat naar het graf van Calvin wordt het moeilijker. Op het kerkhof van Plainpalais geen grote graftombe, geen grote zerk, geen enkele aanduiding waar het graf is. Zonder hulp van de „oppasser” vind je Calvin's graf

niet. Het graf van Calvin is een eenvoudig graf. Tegen de stam van een hoge boom aan: een met laag groen begroeid graf met een hekje er om heen. En als je het groen met je handen wat wegdoet, zie je een kleine steen met de letters J. C.

Een eenvoudig graf voor een groot man.

Je ziet het vaak andersom: opvallende graven voor kleine mensen.

In Lukas 17 : 7-10 vertelt de Here Jezus aan Zijn discipelen het volgende verhaal (ik citeer de Willibrord Vertaling):

„Wie van u zal tot de knecht die hij in dienst heeft als ploeger of veehoeder bij diens thuiskomst van het land zeggen: Kom meteen aan tafel en tast toe? Zal hij niet eerder zeggen: Maak mijn maaltijd klaar, omgord je en bedien mij terwijl ik eet en drink, daarna kun je zelf eten en drinken? Moet hij die knecht soms dankbaar zijn, omdat hij heeft uitgevoerd wat hem is opgedragen? Zo is het ook met u: wanneer ge alles hebt gedaan wat u opgedragen werd, zegt dan: Wij zijn onnutte knechten; wij hebben alleen maar onze plicht gedaan.”

Een preek om over na te denken.

Een preek recht op ons af.

Een preek om ons met beide benen

op de grond te houden.

Een preek om ons af te halen van het platform waarop we ons zelf gezet hebben, omdat we misschien wat meer doen dan een ander in de kerk.

Een preek om ons te doen beseffen, dat, als we misschien wat harder werken dan een ander — gewoon overdag maar ook 's avonds —, we toch nooit meer doen dan onze plicht.

Op rooms-katholieke kerkhoven in Zuid-Limburg staan veel grafstenen met het opschrift: Jezus barmhartigheid.

Jezus is barmhartig.

Dat is maar gelukkig.

Want hoe harder we werken, hoe meer fouten we maken. Maar de Heiland is barmhartig en genadig en wil eenvoudigen gadeslaan.

En aan het eind van ons leven op deze aarde komen we terecht in een graf, waar „geen denken en doen geen kennis en wijsheid” meer is (Pred. 9 : 10).

In het graf loven we niet meer (Ps. 6 : 6) de doden prijzen God niet (Jesaja 38 : 18).

Aan deze dingen moest ik denken, toen ik het graf van Calvin zag. Ik, Calvinist.

U, Calvinisten.

We kunnen er iets van leren.

En eens gaat ook dit graf van Jean Calvin open, want de letters J.C. betekenen ook Jezus Christus.

P. C. van Wijk

Van de Zending

GENADE
(Soemba-Borneo 88)

Zaterdagmiddag, 9 november 1975, waren afgevaardigden van vele kerken en een groot aantal belangstellenden te Utrecht bijeen. Ds P. P. Goossens, die thans voor ongeveer 9 maanden met verlof in Nederland is, heeft daar uitvoerig over zijn werk op Soemba en over het leven van de Soembanese broederschap gesproken.

Het openingswoord voor deze vergadering kon door omstandigheden slechts gedeeltelijk worden uitgesproken. Op verzoek van verschillende aanwezigen wordt het hier geplaatst.

Wat fijn, dat we met zovelen vanmiddag bij elkaar zijn. Ik heet U namens de kerkeraad van de gemeente te 's-Gravenhage hartelijk welkom. Als ik dat zo zeg, missen velen van U de vertrouwde toevoging „Zuid/West”. Die is nl. vanaf 1 november jl. niet nodig meer. Ze is verdwenen. De gemeenten van Loosduinen en ZW, beide teruglopend in ledental, zijn op 31 oktober jl. verenigd. Vandaar die vereenvoudigde aanduiding. Eén van de bepalingen bij die vereniging is geweest, dat het werk, dat ZW namens de kerken ten behoeve van Soemba en Bornea verrichtte, door de nieuwe gemeente voortgezet zal worden.

Het is ruim 4 jaar geleden, op 5 juni 1971, dat we hier bijeenkwamen en spraken over de vragen:

- wat kunnen onze kerken doen t.b.v. de gemeenten op Soemba en Borneo,
- hoe zullen we contacten leggen en beoefenen,
- de samenwerking met de vereniging S.O.S.,

— en de berichtgeving over het werk.

Dat deden we na geluisterd te hebben naar hetzelfde schriftgedeelte, dat ik U zopas heb voorgelezen, 2 Kor. 8:1-15. Nu het de vijfde maal is, dat we in dit verband bijeen zijn, heeft het goede zin opnieuw die woorden, die de Heilige Geest ook voor ons neerlegt te horen. Want de situatie in Macedonië en in Korinthe van toen mag dan een andere zijn dan die van Nederland en Soemba nu, dat Woord is bewaard en het is ook heden levend en krachtig.

De hulpverlening aan elkaar, zo zegt de Geest is een genade, die we ontvangen (vs. 1). 't Is geen plicht, veel minder een last, 't is genade. Een cadeau, waar we blij mee mogen zijn: we mógen het doen. We behoeven niet als werklozen ergens te staan en uit te zien naar een baas, die ons wil hebben. Nee, „werk heden in Mijn wijngaard”. Genade, Zó hebben we dat ook als gemeente van Den Haag ervaren, zowel in de contacten met andere gemeenten in het land, als in die met de Soembanese kerken, met de fam. Goossens, met de vereniging S.O.S.

Dat is niet (vs. 5), vrucht van óns bezig zijn (zeg met het „zendingswerk”) of van ónze goede verhoudingen onder elkaar maar met dankbaarheid mogen we opmerken, dat we als gemeenten van onze Heer in Nederland ons éérst aan Hem geven en daarna, door Gods wil, ook aan de Soembanese broeders en zusters. Hij, onze Heer, offerde zich voor de wereld, voor ons. Arm geworden, om ons rijk te maken. Die liefdedaad (vs. 9), die ons léven is, noopt ons tot liefdadigheid-naar-vermogen (vs. 12). Liefdadigheid is door de daden liefde bewijzen.

Zoiets doe je niet zuinig. Daar komt je hele menselijk bestaan aan te pas, je hele gemeentelijke leven. Zo gezien vraag je je wel eens af: doen we het niet wat al te schriel. Niet zozeer wat de giro-rekening betreft, maar in zijn geheel. Ik zeg dit niet zonder tevens duidelijk daarbij te plaatsen: er is veel reden tot dank, als we de medewerking gedurende de verstreken 4 jaar overzien.

Met dat luisteren naar het Woord van God toetsen we steeds ons doen, ook als kerken en ook ons doen ten behoeve van de gemeenten ginds in Indonesië. Dat is nodig. We mogen er ons niet aan onttrekken. Want we moeten rechte wegen blijven gaan, elkaar daarin steunen. U moet er bijv. de contact-onderhoudende kerk echt op wijzen, als U meent dat wij het werk anders of beter zouden moeten doen.

Wij zijn er ons heel goed van bewust, dat onze hulpverlening de toets van velerlei kerkelijke kritiek niet zal kunnen doorstaan. In de grote kerkelijke wereld is het Woord al lang geen norm meer. Men kiest daar wegen, bepaald door de wetenschap of door volijverige groepen theologen, die zich afzetten tegen wat zij als traditionele methoden bestempen. Het is nodig daar zicht op te houden, omdat we deze opvattingen niet alleen in kranten en tijdschriften tegenkomen. We vernemen ze ook in radio- en t.v.-uitzendingen en de vraag is of we er soms niet aan wenen. Ze zouden ons echter moeten doen huiveren, zo erg zijn ze. Om die reden zou ik er hier iets van willen zeggen.

In haar boekje „Uitdaging en bemoeidiging” (serie Oekumene, 1975/5) vertelt de theologe mevrouw E. Fleseman-van Leer iets over de werkbijeenkomsten, georganiseerd in het kader van de Wereldraad van Kerken te Accra (Ghana, westkust van Afrika). Daat is het een en ander voorbereid ten behoeve van de Algemene vergadering van die Wereldraad, die dezer dagen in Nairobi (Kenya, Oost-Afrika) gehouden wordt. Ik lees U enkele citaten uit de werkrapporten voor.

„Al dit machtsmisbruik (van blank over zwart, maar ook van mannen over vrouwen) is de oorzaak van de hopeloosheid van vele mensen, die hen er toe verleidt zich af te wenden van de bron van levend water en zichzelf gebroken bakken uit te houwen, die geen water kunnen houden. Als wij een uitdrukking van christelijke hoop in deze situatie proberen te vinden, zien wij de opkomst van de „Zwar-

te Theologie” als één antwoord dat een uitdaging is tegen deze ongelijkheid en dit misbruik van macht als instrument van groeps-onderdrukking. (...) de Zwarte Theologe verheft, als een theologie van de bevrijding, Jezus als de Zwarte Messias, de Verdrukte van Jesaja 53, wiens opstanding uit de doden zekerheid geeft van de bevrijding van verdrukten en verdrukters tezamen.”

Een andere aanhaling is uit de NRC van 5 november jl., waar een zekere ds Allan Boesak, predikant van de Nederduits-Gereformeerde Sendingskerk in Zuid-Afrika van de „zwarte theologie” zegt:

„zij is bijbels-gemotiveerd strijd te leveren tegen deze geestelijke slavernij van de zwarten en hun verlies van besef van eigenwaarde”

en ook

„als zwart-theologische prediking ontelbare vonkjes van woedend verzet tegen ondergane ontmenselijking doet oplichten, wie zal het laaiend vuur dan nog kunnen doven — al ontbreken de eminente leiders van gisteren?”

Diezelfde predikant zei in een voordracht van de theologische etherleergang van de NCRV ruim een jaar geleden („Rondom het Woord, november 1974”):

„Zwarte Theologie (...) is een theologie van bevrijding. Zij zoekt naar de echte — de echte vrijheid, de echte menselijkheid, die gevonden wordt in de echte gemeenschap. (...) Omdat onze zwartheid en alleen maar onze zwartheid de oorzaak is van de onderdrukking van de zwarte gemeenschap, zegt James Cone, moet de Christologische betekenis van Jezus Christus gevonden worden in zijn zwartheid. (...) Voor ons is Jezus Christus de Zwarte Messias en de onherroepelijke garantie van zwarte bevrijding en zwarte menselijkheid. (...) Hij maakte reeds aan het begin van zijn werk duidelijk waar het Hem om ging: „De Geest van de Heer is op Mij, daarom dat Hij Mij gezalfd heeft om aan armen het evangelie te brengen, Hij heeft Mij gezonden om aan gevangenen vrij-

Toezicht en controle

De overheid besteedt per jaar rond 70 miljard gulden. Een fors bedrag. Wie houdt dat nu in de hand? Want je kunt heel fraaie begrotingen opstellen en die door de Staten-Generaal laten goedkeuren, maar er zit toch een grote kans is, dat de werkelijkheid een heel andere uitkomst te zien geeft. In de kleine kring van het eigen huishouden kloppen berekeningen dikwijls niet. Je komt dáár al tekort, zodat je de plannen moet wijzigen. In die hele grote overheid zal zoiets toch ook wel gebeuren? Het totaal van de uitgaven is verdeeld over 18 begrotingshoofdstukken (departementen). De vraag is hoe een minister de zaak in de hand kan houden. Want de diensten, die een deel van de overheidstaak uitvoeren (politie, defensie, waterstaat, arbeidsbureaus, om er enkele te noemen) hebben toch zeker de neiging om hun taak goed te doen, om die zó goed te doen dat de kans op hogere bedragen dan in het budget opgenomen nodig zijn, voor de hand ligt. En dat zeker in een tijd, dat kostenstijgingen enorm zijn.

Een tweede vraag is: welke garanties zijn er voor een zo doelmatig mogelijk besteden van de beschikbare overheidsmiddelen?

Om die twee punten: een rechtmatige en een doelmatige besteding gaat het.

Omdat het financieel-economisch beleid van de regering van zo grote betekenis is voor de

volkshuishouding, is ook het geldelijk beheer per departement van belang. Bij elk van de departementen is er daarom sedert 1927 een speciale afdeling, belast met de begrotingszaken en de financiële administratie (een afdeling Comptabiliteit). Dit orgaan treedt op als penningmeester ten behoeve van de politieke bewindsman en het heeft heel ruime bevoegdheden. Gelukkig kan het daarbij uitgaan van een goede discipline in het overheidsbestuur. Er is in de ambtelijke kringen een sterk bewustzijn, dat het budget (de begroting) uitgangspunt is voor alle activiteiten.

Een penningmeester heeft „ontvangsten” en kan de „uitgaven” daarmee financieren. De „ontvangsten” voor de afdelingen Comptabiliteit zijn neergelegd in het budget. Er is als het ware een bankrekening, waarop de departementen kunnen trekken. De Nederlandse Bank staat gereed om betalingen te doen en de postcheque- en girodienst evenzeer. Nadat de begrotingen vastgesteld zijn, hebben de chefs van de afdelingen Comptabiliteit van de departementen bevoegdheden om die instanties betalingsopdrachten te verstrekken. Uiteraard binnen de begrotingsbedragen.

Maandelijks passeren op die wijze de salarissen van ± 250.000 burger- en militaire ambtenaren, in de rijksdienst werkzaam. En dagelijks passeren betalingen voor leveringen aan de overheid (b.v. voor wegaanleg, voor uitvoering van bouwwerken, maar ook voor subsidies aan onderwijsinstellingen, voor steun aan bedrijven, voor aankoop van defensiematerieel e.d.). En ook het normale onderhoud van gebouwen, waterwegen, apparatuur, gebruik van stroom, onderhoud van apparatuur,

schoonmaakkosten e.d. vergt periodieke betalingen.

De zorg voor de penningmeester is nu:

- dat voor al die zaken overeenkomsten met leveranciers en aannemers gesloten zijn en dat deze binnen de grenzen van de begroting liggen;
- dat de betalingen, die verschuldigd zijn, daarin duidelijk vastgelegd zijn;
- dat de keus van de contact-partner (leverancier) op objectieve gronden heeft plaats gevonden en dat een voor het Rijk zo voordelige wijze van uitvoering is gekozen.

Dat alles kan een financiële afdeling niet aan. Vandaar dat ze op dit gebied samenwerkt met vele andere organen binnen een departement. In de eerste plaats de dienst, die belast is met de uitvoering van de betreffende taak. Deze dienst geeft inzicht in haar plannen en in de manier, waarop die gerealiseerd zullen worden. Voort kunnen organisatiedeskundigen of economen in deze advies verstrekken. En uiteindelijk kan dan uit een gezamenlijk advies aan de minister blijken, dat de te kiezen weg rechtmatig (conform de begroting) en ook doelmatig (zo voordelig mogelijk) zal zijn.

Intern het departement is de zaak rond, de minister kan zijn fiat geven op basis van de hem voorgelegde plannen, die voorzien zijn van adviezen van zijn medewerkers.

Over de relaties buiten het departement, voor zover die toezicht en controle uitoefenen, een volgende maal.

M. de Jonge, Den Haag

lating te verkondigen en aan blinden het gezicht, om verbrokenen heen te zenden in vrijheid, om te verkondigen het aangename jaar van de Heer" (Lucas 4:18 vv.) Dit werkprogramma is puur solidariteit. Jezus, de grote Verdrukte, Hij kwam als verlatene, zonder gestalte of aanzien een Man van smarten, geslagen met ziekte (Jes. 53). Hij wist wat het was als een opgejaagde rat te leven, zonder een plaats om zijn hoofd neer te leggen. Hij wist wat het was gedurig op je wooren te moeten letten en niet te vallen in de strikken van de „informers". Hij leefde op aarde zoals wij het leven kennen. Hij heeft zich volkomen geïdentificeerd met ons — Hij is de zwarte Messias."

Kijk, dat zijn woorden, die als christelijke boodschap (als evangelie) thans opgeld doen. Vanuit Nederland wordt deze activiteit gesteund. Dit roept herinneringen op aan Jerobeam, die twee stierkalveren maakte en tot Israël zei: Dit zijn uw goden! Jahweh heeft U uit Egypte bevrijd, zie Hem hier voor U. Maar wat zegt de Schrift? Jerobeam deed Israël zondigen, zó heel vreselijk. Het volk van de tien stammen verloor de Zijn God.

In zo'n situatie leven we. In die situatie werkt ds Goossens in alle eenvoud op Soemba en hij leert de broeders daar alles onderhouden wat de Here Jezus geboden heeft. Hij onderwijs hen, opdat zij de kampongs kunnen ingaan en getuigen van hun Meester zijn. Met het Woord in de hand.

Is dat niet óók genade? Voor ons en dáárin mee te helpen? Genade om te blijven bij de eenvoud-van-de-Schriften. Van dat eenvoudige werk schrijf je geen grote stukken in de krant. Soms is er ook niet meer van te vertellen dan dat het gewoon doorgaat. Maar dát het voortgaat, week in week uit, het is heerlijk. Kerkelijk zijn we — organisatorisch gezien in getallen weergegeven — in Nederland onaanzienlijk. Maar als je opmerkt, hoe genadig de HERE is om ons gelegenheid (genade) te geven om onze Soembanese broeders en zusters te helpen, en als je weet dat die hulp er enkel is met het Woord in de hand en in aansluiting aan de reformatorische prediking, wel dan kán het niet anders of we danken onze Heer daarvoor en vragen: sterk ons verder, leid ons naar Uw beloften, doe Uw Koninkrijk komen.

M. de Jonge, Den Haag

Kerknieuws

Aangenomen naar Ermelo-Voorthuizen: ds C. A. Versluis, vooreen missionair predikant van de gereformeerde kerk (binnen verband) te Groningen-Noord c.a.

Bedankt voor Hardinxveld-Giesendam: ds B. Wielenga te Marknesse.

Amsterdam-Zuid — Ds J. Verhoeff heeft officieel emeritaat aangevraagd, omdat hij met ingang van 5 januari 1976 legerpredikant zal zijn. De afscheidsdienst zal D.V. plaats vinden op 28 december a.s. Deze dienst zal dan om 10.00 uur beginnen.

Enschede — Kontaktoefening met de Chr. Geref. Kerken: Op 27 nov. jl. werd in de grote konsistoriekamer van de Lasonderkerk een vergadering gehouden van de kerkeraden van de vrijgem. geref. kerken met de kerkeraden van de twee chr. geref. kerken ter plaatse. Als spreker fungeerde Prof. dr W. van 't Spijker te Apeldoorn met als onderwerp: „Hoe kwam het spreken over het schenken en deelachtig maken van het heil in de gereformeerde belijdenis?". We komen hierop eventueel nog nader terug!

De Theologische Studentenvereniging **P.F.S.A.R.** hoopt op 12 dec. a.s. haar jaarlijkse Dies-viering te houden in de aula van de Theol. Hogeschool, Wilhelminapark 4 te Apeldoorn, welke zal aanvangen om 14.30 uur. Tijdens deze bijeenkomst zal door de Hooggeleerde Heer Prof. dr J. Veenhof een oratie worden gehouden over het onderwerp „Het Openbaringsbegrip bij H. Bavinck".

Welke leraar of lerares . . .

zou het prettig vinden te werken met een **eigen kleine groep** (ca. 8 à 10 leerlingen)?

De Willem van der Veldenschool voor Chr. L.O.M. afd. Voortgezet onderwijs (opl. M.A.V.O e.d.), Van Alkemadestraat 7 te Rotterdam zoekt:

voll. bev. onderwijzer(es)

Een mavo-bevoegdheid is gewenst, niet vereist. Vakleerkrachten aanwezig. Salaris + B.O. marge.

Voor inf. en soll.: A. J. Smit, h.d.s. tel 010-144696 (thuis: 01807-18170)

Direkt **GELD** nodig?
Bel Spijkerboer - Elburg
een vertrouwd en voordelig adres.
Tel. 05250-1751

Hulp bij Bijbelstudie

Nog een beperkt aantal exemplaren in voorraad van

DE BRIEF AAN DE EFEZIËRS
door Ds H. Amelink

en van het boek

JONA
door Prof. C. Veenhof

Bestellingen kunt u doen volgens onderstaande prijsopgave een bedrag over te maken op giro 575663 ten name van G. de Kruijf, Troelstraan 252, Utrecht.

De prijs van 1 exemplaar is f 2,50; 5 exemplaren f 11,75; 10 exemplaren f 23,—; 25 exemplaren f 58,—.

Verzekert van Gods genade ging heden van ons heen

ANNA VAALBURG

echtgenote van S. J. van der Kooij,

op de leeftijd van 86 jaar.

„De eeuwige God is u een woning en onder u zijn eeuwige armen." Deut. 33:27

Mede namens kinderen,
klein- en achterkleinkinderen:
S. J. VAN DER KOOLIJ

Velp (Gld.), 2 december 1975
„De Beukenhof"
Rozendaalselaan 32

Liever geen bezoek.

De rouwdienst zal worden gehouden in de aula van „De Beukenhof" zaterdag 6 december a.s. om 11.30 uur. Vooraf gelegenheid tot condoleren in de conversatiezaal van 11.00-11.30 uur, waarna de teraardebestelling zal volgen op de begraafplaats „Heiderust" te Worth-Reden omstreeks 12.30 uur.

„MERCATUS COLLEGE"

CHRISTELIJKE SCHOLENGEMEENSCHAP VOOR LAGER EN MIDDELBAAR HANDELSONDERWIJS
Oranjeboomstraat 298, Rotterdam
(tegenover N.S. Station Zuid).

In verband met vertrek van de huidige functionaris ontstaat per 1 januari 1976 een vacature voor

12 lesuren Godsdienst

verdeeld over de Lagere en Middelbare Afdeling.

Wij zoeken voor deze vacature een ervaren docent(e) die op levendige wijze de inhoud van de Blijde Boodschap kan doorgeven.

Het is eventueel mogelijk om voor een gedeelte van genoemde taak te solliciteren.

Inlichtingen worden gaarne verstrekt door de directeur van het College de Heer B. Emans.

Telefoon school: 010 - 85 10 81 / 85 87 00.

Telefoon privé: 01858 - 46 97.

Sollicitatie's worden ingewacht aan bovenstaand adres.

Voor al uw

handels- en familie drukwerk - boeken en folders

is uw adres

DRUKKERIJ „STEENBERGEN"

Nooitgedacht 3 — Zeist

Redaktieleden

Drs H. de Jong
Mr. dr J. Meulink
D. W. L. Milo
Ds E. R. Postma
Ds H. Smit
Drs H. E. S. Woldring

Adres van de Redactie

K. Muller
H. Pootlaan 242,
Alkmaar
Telefoon 072-16767

Advertenties en druk

Drukkerij
„Steenbergen",
Nooitgedacht 3, Zeist
Tel. 0 3404 - 12452

Advertenties inzenden tot dinsdagmorgen 10.00 uur.

Abonnementsprijs:

f 27,50 per jaar of
f 14,— per half jaar.
Buitenland f 35,— of
f 50, per luchtpost.

Giro 40 49 45

Abonnementen kunnen ieder moment ingaan, doch slechts per 31 december eindigen. Opzeggen: uiterlijk tot 15 november.

Geref. Persvereniging „Opbouw"

Abonnementenadministratie
Merelhoven 273
Capelle aan den IJssel
Tel. 010 - 50.41.78